

# KÁZEŇSKÉ TRESTÁNÍ ODSOUZENÝCH VE VÝKONU TRESTU ODNĚTÍ SVOBODY

LENKA ČIHÁKOVÁ

Masarykova univerzita, Česká republika

## Abstract in original language

Kázeňské trestání odsouzených je jednou z forem správního trestání, kdy specifická tohoto trestání spočívá především v tom, že kázeňský přestupek je spáchán osobou, která je v době jeho spáchání ve výkonu trestu svobody. Řízení o uložení kázeňského trestu je zvláštním druhem řízení, které vykazuje jisté odlišnosti od ostatních druhů řízení. Během poslední doby došlo k některým výrazným změnám v oblasti kázeňského trestání, především pak v rozšíření práv odsouzeného ve výkonu trestu odnětí svobody na jeho obranu. Příspěvek nejprve tyto změny představuje a poté se zamýšlí nad některými praktickými aspekty těchto změn.

## Key words in original language

kázeňské tresty, odsouzený, trest odnětí svobody, přestupek, soudní přezkum

## Abstract

The paper deals with some specific elements of disciplinary measures against prisoner in the Czech Republic. Disciplinary measures against prisoners are a part of administrative punishment with some differences. The first part of the paper focused on the changes in the area of disciplinary measures, the second part deals with practical aspect of the changes.

## Key words

disciplinary measures, prisoners, judicial review, Czech Republic

Již je tomu více než dva roky, kdy Ústavní soud rozhodl nálezem Pl. ÚS 32/2008, kterým vyslovil neústavnost ustanovení § 76 odst. 6 zákona č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody, ve znění pozdějších předpisů (dále jen "zákon o výkonu trestu odnětí svobody"). Tuto neústavnost spatřoval Ústavní soud především v tom, že rozhodnutí vydaná v kázeňském řízení byla až na malé výjimky stanovené zákonem vyloučena ze soudního přezkumu. Tato změna zákona iniciována návrhem Nejvyššího správního soudu vyvolala vlnu obav hned u několika institucí, především pak u těch, kterých se měla plánována změna nejvíce dotknout. Vedle soudů, které by se případným soudním přezkumem měly přímo zabývat, nikoho nepřekvapí, že ten, kdo se obával snad nejvíce, byla samotná Vězeňská služba. Již před touto změnou byly často zmiňovány problémy, se kterými se Vězeňská služba v České republice již několik let potýká – přeplněnost věznic, nedostatečné finanční

prostředky a s tím spojená nedostatečná personální kapacita. Soudní přezkum rozhodnutí vydaných v rámci kázeňského řízení pak měl tyto problémy snad ještě více prohloubit. Tento příspěvek se snaží stručně nastínit průběh kázeňského řízení a upozornit na změny, které s sebou nález Ústavního soudu přinesl. Závěrem se také okrajově zamýšlí nad tím, zda byly tyto výše naznačené obavy opodstatněné, a zda jsou předmětné instituce v současné době skutečně zahlceny podněty odsouzených, kterým byl některý z kázeňských trestů uložen.

Na začátek je jistě vhodné zmínit, jak lze v našem právním systému chápat trest a především pak, jaký je účel jeho ukládání a vykonání. Současně je vhodné uvést rozdíl mezi trestem v obecném významu a trestem v tom smyslu, jak s ním pracují některá odvětví práva, a jak bude s tímto pojmem pracováno také v tomto příspěvku. Trest v obecném slova smyslu, tedy tak, jak je používán i širokou veřejností, je pojmem, který označuje určitý negativní následek jednání konkrétní osoby. Osoba, která se něčeho dopustí, bude potrestána. Naopak v případě použití tohoto pojmu v právu záleží především na tom, v jakém odvětví práva je tento pojem používán. Pokud se v tomto příspěvku hovoří o trestu v souvislosti s odnětím svobody, má se na mysli jeden ze dvou druhů trestních sankcí, jak je označují ustanovení trestního zákoníku. Kázeňským trestem pak tento příspěvek označuje sankci za spáchání kázeňského přestupku, kdy toto označení vyplývá přímo z ustanovení zákona o výkonu trestu odnětí svobody.

Trest je jedním z prostředků státního donucení, jímž se realizuje základní, tj. ochranná funkce trestního práva.<sup>1</sup> Zjednodušeně lze říci, že pokud osoba, která svým jednáním spáchá určitý čin, se kterým zákon spojuje negativní následek – sankci – je následně za toto jednání sankcionována, pak trest je právě jednou z těchto sankcí. Trest odnětí svobody je v českém trestním právu nej přísnějším trestem, kdy omezuje v nejvyšší možné míře základní lidskou hodnotu – svobodu. Současně tak naplňuje téměř všechny ostatní funkce trestů obecně. Eliminuje pachatele ze společnosti, čímž naplňuje funkci ochrany; současně pachateli způsobuje jistou újmu, což lze podřadit pod funkci represivní. Uložení tohoto trestu by mělo působit preventivně, a to jak již směrem ke konkrétnímu pachateli, kterému je trest odnětí svobody ukládán, tak i pro ostatní členy společnosti obecně. Stále větší význam je také přikládán funkci nápravné, jejíž důležitost je obzvláště za podmínek výkonu trestu odnětí svobody nezpochybnitelná. Jedná se tak o trest, který je v jistém slova smyslu trestem komplexním, ale který v žádném případě není trestem ideálním, který by bylo vhodné ukládat za všech okolností, pomineme-li fakt, že žádný trest z jistého úhlu pohledu nemůže být považován za trest ideální, neboť již samotný trest je znakem porušení pravidel, a tedy i v jistém slova smyslu důkazem o nefunkčnosti systému společnosti. Avšak

---

<sup>1</sup> Kratochvíl, V. a kol. *Trestní právo hmotné, obecná část*. 3. přepracované a doplněné vydání. Brno: Masarykova univerzita, 2003, str. 404.

předpokládat ideální situaci, kdy by nedocházelo k tomuto porušování, by bylo dle mého názoru zcela nerealistické, proto již při teoretických úvahách je potřeba počítat s tím, že porušování pravidel a současně tedy ukládání trestů je neodstranitelným jevem v naší společnosti.

Trest odnětí svobody v právní teorii zastává důležité místo, ale dle mého názoru bývá často jeho účinek přeceňován. Současný stav jeho výkonu některé jeho funkce oslabuje, a to z důvodů již na úrovni legislativní, dále pak také z pohledu jeho ukládání (rozsahu, podmínek), ale i jeho výkonu. Vzhledem k rozsahu tohoto příspěvku není na místě se o této skutečnosti více rozepisovat, avšak považuji za důležité, aby byla zmíněna, neboť má přímou souvislost s tématem tohoto příspěvku.

Při výkonu trestu odnětí svobody není omezena jen možnost pohybu, ale také ostatní práva a svobody. Na druhé straně je s výkonem tohoto trestu spojena celá řada povinností, z nichž některé (a těch by měla být většina) vyplývají přímo z účelu výkonu trestu odnětí svobody. Je zřejmé, že pokud by za porušení těchto povinností nebylo možno odsouzeného určitým způsobem potrestat, bylo by dodržování těchto povinností nevynutitelné, čímž by dle mého názoru byl ohrožen výkon trestu odnětí svobody, popř. celé fungování vězeňského systému. Tím se tedy dostáváme k účelu ukládání trestů za nedodržení povinností odsouzeného ve výkonu jeho trestu odnětí svobody, kterým je jednoznačně řádný a efektivní výkon trestu, systémové fungování věznic a celkově udržitelnost tohoto způsobu trestání.

Kázeňským přestupkem lze zjednodušeně označit jednání odsouzeného ve výkonu trestu odnětí svobody, které spočívá v nedodržování povinností, které odsouzenému stanoví zákon. Ustanovení § 46 zákona o výkonu trestu odnětí svobody pak přesně vymezuje kázeňský přestupek jako zaviněné porušení zákonem stanovené nebo na jeho základě uložené povinnosti, pořádku nebo kázně během výkonu trestu. Toto ustanovení dále stanoví, že za kázeňský přestupek lze odsouzenému uložit kázeňský trest, pokud nelze dosáhnout sledovaného účelu již samotným projednáním kázeňského přestupku. V opačném případě pak zákon uvádí taxativní výčet kázeňských trestů.

Kázeňským řízením se nazývá řízení, ve kterém se projednává to, zda došlo ke spáchání kázeňského přestupku a postupuje se takovým způsobem, aby byly objasněny okolnosti jeho spáchání, stejně jako prokázána vina odsouzeného. V takovém případě lze uložit kázeňský trest, kdy před uložením kázeňského trestu musí být odsouzenému umožněno, aby se k věci vyjádřil, což je jedním z práv odsouzeného v kázeňském řízení.

Dopustil-li se odsouzený ve výkonu trestu jednání, které zákon označuje za kázeňský přestupek, je nejprve o tomto jeho jednání sepsán záznam, ve kterém je sepsán v dostatečném rozsahu popis skutku tak, jak k němu došlo. Náležitosti tohoto záznamu dále stanoví vnitřní předpisy Vězeňské služby České republiky. Takový záznam však bude již z logiky věci důležitým dokumentem v kázeňském

řízení, neboť bude sloužit jako důležitý podklad, z tohoto důvodu je nutno sepsu tohoto záznamu věnovat náležitou pozornost. Po fázi dokazování - tedy fázi, ve které se objasňují okolnosti kázeňského přestupku, a prokazuje se vina odsouzeného – dochází k uložení trestu. Pravomoc uložit odsouzenému kázeňský trest označuje zákon za tzv. kázeňskou pravomoc, kdy současně spolu s vnitřními předpisy také určuje osoby, které tuto pravomoc nad odsouzenými vykonávají. S ohledem na to, jak přísný je ukládaný trest, je také určena osoba, která má právo tento trest uložit.

Proti rozhodnutí o uložení kázeňského trestu má odsouzený právo podat stížnost, a to do 3 dnů ode dne jeho oznámení. O této stížnosti rozhodne do pěti pracovních dní od jejího podání ředitel věznice nebo k tomu zmocněný zaměstnanec Vězeňské služby. O stížnosti proti rozhodnutí ředitele věznice rozhodne generální ředitel Vězeňské služby.

Až posud zůstává právní úprava v obecné rovině nálezem Ústavního soudu nezměněna<sup>2</sup>, avšak následný postup je již odlišný. Zatímco za předchozí úpravy zákon stanovil, že pokud není nestanoveno jinak, nepodléhají rozhodnutí vydaná v kázeňském řízení přezkoumání soudem, současná úprava stanoví, že toto přezkoumání možné je. Ačkoli byl tento nálezh důležitým rozhodnutím, které zapůsobilo nejen na odbornou, ale i na laickou veřejnost, je vhodné zmínit, že i právní úprava kázeňského řízení obsahuje mnoho výjimek, kdy právě v tomto se obě úpravy, jak ta současná, tak i ta předchozí podobají. Jejich výjimky totiž inklinují vždy k úpravě opačné.

Takže zatímco se nepřezkoumatelnost soudem v předchozí úpravě nepoužila, pokud se jednalo o rozhodnutí o propadnutí nebo zabránění věci, úprava současná z přezkoumatelnosti soudem vylučuje rozhodnutí o uložení kázeňských trestů podle několika písmen ustanovení § 46 zákona o výkonu trestu odnětí svobody. Tedy ani v jednom případě nelze hovořit o úpravě generální, která by se vztahovala na rozhodnutí o uložení všech forem kázeňských trestů.

Přesto však nálezh Ústavního soudu větší část úpravy změnil – přezkoumání rozhodnutí o uložení kázeňských trestů podle § 46 odst. 3 písm. e) až h), tedy rozhodnutí o uložení propadnutí věci, umístění do uzavřeného oddělení (celodenní či s výjimkami) nebo umístění do samovazby, již možné je.

Přezkoumatelnost jen některých rozhodnutí o uložení kázeňských trestů není náhodná, ale vyplývá již ze samotného návrhu Nejvyššího správního soudu na zrušení předmětné části ustanovení zákona o

---

<sup>2</sup> Pojem „nezměněna“ je v tomto příspěvku použit jen s ohledem na stručné popsání kázeňského řízení. V kázeňském řízení po tuto popsanou fázi došlo ke drobným změnám společně se změnou úpravy, která souvisí s nálezem Ústavního soudu, avšak pro účely tohoto článku je postačující obecný rozbor, proto se těmito konkrétními změnami, které nejsou obsahem soudního přezkumu, dále blíže nevěnuje.

výkonu trestu odnětí svobody, kdy Ústavní soud se s touto argumentací uvedenou v návrhu ztotožnil. V této souvislosti poukázal na judikaturu Evropského soudu pro lidská práva, především pak na rozhodnutí „Engel a další proti Nizozemsku“ ze dne 8. června 1976, ve kterém se tento soud snažil vymezit hranici mezi „trestní“ a „disciplinární“ oblastí. Následně pak stanovil určitá pravidla, která musí v „trestní“ oblasti dodržovat, a která práva musí být v takovém případě zaručena. S ohledem na tato tvrzení pak Ústavní soud uvedl, že tím, že paušálně není umožněno přezkoumat soudem některá rozhodnutí o uložení kázeňského trestu, dochází k porušení práva na soudní ochranu, přičemž současně dodává, že toto právo patří mezi základní rysy právního státu.

Problematika ukládání kázeňských trestů se však v rozhodovací činnosti Ústavního soudu neobjevila poprvé. Např. v usnesení I. ÚS 1785/08 ze dne 21. října 2008 se Ústavní soud vypořádal s ústavní stížností podanou proti rozhodnutí Vězeňské služby ČR pro rozpor s právem na spravedlivý proces dle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práva a svobod a s čl. 6 odst. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod a s čl. 2 odst. 3 Ústavy. V tomto konkrétním případě byl odsouzenému uložen kázeňský trest ve formě důtky, a to v souvislosti s kázeňským přestupkem spočívajícím v tom, že u něj bylo nalezeno rádio a tužkové baterie. Ústavní soud v usnesení uvádí k námitce stěžovatele o neformálnosti a nepřezkoumatelnosti napadaných rozhodnutí, že na rozhodnutí o kázeňských trestech nelze klást nároky srovnatelné např. s rozhodnutím správního orgánu nebo soudu. Dále uvádí, že v kázeňském řízení vystupuje významnější požadavek na flexibilitu rozhodování a snaha udržovat pořádek a bezpečnost ve věznicích v reálném čase. Současně pak o několik řádků níže stanoví, že kázeňské přestupky vězňů i ukládané tresty dosahují nižší intenzity než trestní sankce a jejich cílem je zajistit běžný pořádek a kázeň ve věznicích. Jednou z jejich hlavních funkcí je (negativní) motivace k plnění povinností stanovených právními předpisy a vnitřními řády, a to osobám, které byly již k omezení osobní svobody pravomocně odsouzeny řádným soudem. Soud také zmínil rozsudky „Campbell a Fell proti Spojenému království“ a „Engel a další proti Nizozemsku“, tedy stejné rozsudky, které používá i ve svém, v tomto příspěvku zmiňovaném, nálezu. V závěru usnesení dodává, že ústavní stížnost stěžovatele je zjevně neopodstatněná v celém rozsahu, a jako takovou ji soud usnesením odmítl, kdy tak nemůže obstát ani návrh s touto stížností spojený – návrh na zrušení ustanovení § 76 odst. 1 a 6 zákona o výkonu trestu odnětí svobody.

Ústavní soudu v dané věci řešil uložení kázeňského trestu ve formě důtky, kdy u přezkoumatelnosti rozhodnutí o uložení tohoto trestu nedošlo v souvislosti s nálezem Ústavního soudu k žádným změnám, přesto je však z usnesení zřejmá jistá obecná charakteristika zahrnující sankce ve výkonu trestu odnětí svobody, která by měla být společná všem kázeňským trestům. Z tohoto úhlu pohledu je však možné srovnat argumentaci soudu v obou rozhodnutích a porovnat tak některá negativa a pozitiva přezkoumatelnosti tohoto typu rozhodnutí.

Na tomto místě je vhodné zmínit, že již v rámci samotného nálezu Ústavního soudu se objevují rozdílné názory, a to především ve formě odlišného stanoviska soudců JUDr. Pavla Holländera a soudce JUDr. Jiřího Nykodýma. Oba uvádí několik argumentů, z nichž mnoho z nich vyplývá ze samotné podstaty kázeňských trestů jako trestů, které mají zaručit řádný výkon trestu odnětí svobody. Současně je upozorňováno na možnost vnější kontroly dodržování zásady humanity výkonu trestu a ochrany lidské důstojnosti a to prostřednictvím jak státního zastupitelství, tak i Veřejného ochránce práv. V neposlední řadě je také zmiňována efektivita soudního přezkumu tak, jak je vymezen nálezem Ústavního soudu, tedy především s ohledem na přiznání či nepřiznání odkladného účinku. Současná právní úprava nepřiznává odkladný účinek již stížnosti proti rozhodnutí o uložení kázeňského trestu s výjimkou stížnosti proti uložení kázeňského trestu propadnutí věci; s ohledem na hlavní zásadu kázeňského řízení ve výkonu trestu – rychlost – je tak velmi pravděpodobné, že by k soudnímu přezkumu mohlo docházet již po tom, co by byl kázeňský trest vykonán.

S ohledem na výše nadepsané je možné závěrem konstatovat s jistotou jedno – problematické ustanovení zákona o výkonu trestu odnětí svobody bylo zrušeno a v současné době tak může soud přezkoumávat ukládání kázeňských trestů ukládaných při výkonu trestu odnětí svobody. Zůstává otázkou, nakolik bude tento postup efektivní, a to jak už pro samotné odsouzené, tak i pro Vězeňskou službu, státní zastupitelství nebo Veřejného ochránce práv. Ukáže se také, zda se bude jednat o institut, který bude odsouzenými hojně využíván nebo zda tomu bude přesně naopak. Během psaní tohoto příspěvku jsem se obrátila na některé soudy s otázkou, zda již ve své rozhodovací činnosti zaznamenaly případy týkající se přezkoumání rozhodnutí o uložení kázeňských trestů, avšak nedostalo se mi jediné kladné odpovědi – některé soudy tak prozatím s tímto typem řízení od účinnosti nového znění zákona nemají žádnou praktickou zkušenost.

Ačkoli lze v této změně spatřovat zajištění větších záruk na práva odsouzených, nelze se současně vyhnout obavám, aby tento institut byl využíván opravdu tím směrem, kterým byl zamýšlen. Na tuto informaci si však budeme muset ještě počkat, minimálně do té doby, než bude k dispozici takový počet případů, ze kterých bude možno činit nějaké obecnější závěry.

## Literature:

- Kratochvíl, V. a kol. Trestní právo hmotné, obecná část. 3. přepracované a doplněné vydání. Brno: Masarykova univerzita, 2003, 571 s, ISBN 80-210-298-4.
- Mates, P. a kol. Základy správního práva trestního. 4. vydání. Praha: C. H. Beck, 2008, 224 s, ISBN 978-80-7179-806-4.
- Listina základních práv a svobod
- Ústava České republiky
- zákon 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů
- zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody, ve znění pozdějších předpisů
- vyhláška č. 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody
- Nález Ústavního soudu Pl. ÚS 32/08
- Usnesení Ústavního soudu I. ÚS 1785/08
- Usnesení Ústavního soudu IV. ÚS 491/98

## Contact – email

*lenka.cihakova@centrum.cz*